

Bönemannen.

En gestalt från gången tid.

Ur boken Snapphanar och andra i gamla tiders Bohuslän

Utgiven 1969 Av Sven Rydstrand

Förr i tiden – åtminstone under 1700- och 1800-talen – var frieri och giftermål och allt, som hörde samman därmed, omgivet av en mystik, som det numera knappast har, inte ens i den avlägsnaste ort. När en ung man hade träffat en flicka, som han tyckte om, vågade han inte visa sina känslor för henne, så att någon såg det. Och likadant var det givetvis med den unga flickan. När de båda skulle träffas, så måste det ske i hemlighet, om det överhuvud kunde ske alls, så bevakade som ungdomarna var förr i tiden. Var det någon som upptäckte dem, då de var ute i kärleksärende, så blev de utskrattade och utskämda för lång tid framöver, och av föräldrarna kanske de fick känna på riset för sitt tilltag.

På grund härav och kanske även av andra skäl vågade således inte en ungersven gå till en flicka och fria, så som nu sker, utan han anlätade en s.k. böneman. Det var förresten föräldrarna, som styrde om den saken i många hem, och det var inte alltid, som sonen fick fria till den flicka, som han tyckte om. Framför allt fick han inte fria till en, som var alltför fattig och av lägre börd, t.ex. en tjänsteflicka.

Vem var då betrodd till att vara böneman? Ja, till den sysslan kunde man inte ta vem som helst, inte. Det skulle först och främst vara en betrodd man, och därtill skulle han besitta förmågan att kunna lägga sina ord väl i en kinkig situation. Han skulle känna väl till folk i bygderna och veta var de hade sina svaga sidor. Ja, en böneman måste vara förtrogen med nästan allt. Därför var inte sällan församlingens klockare anlätad som böneman eller också nämndeman eller någon annan storbonde.

När bönemannen blev kallad till ett ställe, gissade han ofta på förhand, vad det var fråga om. Det fanns kanske en giftasvuxen son på stället och vad var då naturligare än att denne hade fått lust för någon av grannbondens fagra döttrar, fastän de aldrig fick träffas för sig själva. I regel gick man inte utanför sin hemsocken, då det gällde giftermål på den tiden. Gjorde man det, var det ofta till avlägsna släktingar, som man alltid räknade med vid sådana tillfällen, åtminstone ifall de var förmögna.

När nu bönemannen kom till stället, var det dock inte sonen i huset, som lade fram sina förslag, utan det var nog ofta hans mor. Så här kunde det låta:

– Jo, det är så, att vår son har fattat tycke för Anderses Elna, så om du hade velat gå dit vid något tillfälle och höra efter, vad di tycker om honom som måg, så skulle de allt vara bra. För si, ho är ju riker och granner, och far hennes är ansedder och god för inte så lite, så det är ju inget att skämmas för ett sådant parti.

– Jo, det skall jag då så hjärtans gärna göra. Det kan mor lita sig på, svarade bönemannen. Och så blev det inte mer talat om den saken.

Resten skötte bönemannen om själv. Så fort det passade sig, gick han till Andersgården och framförde sitt ärende, dock till en början i rätt så fördolda ordalag för att inte verka framfusig eller angelägen, för det var inte fint på den tiden. Samtalet kunde inledas ungefär så här:

– Det var allt bra fina möbler, som ni har här. Har inte smens Emil (så hette pojken, som han friade för) gjort dem, måntro. Jag tycker, att di är nästan så fina. Ta, se han är allt en baddare till att snickra, den Emil. Och jag ser, att ni har innanfönster också här. Ja, det har ju Emil satt in på många ställen, har jag sett. Ja, han göret väl han, matro. Det är allt en rasande duktig pojk. En sån skulle allt ni ha till måg här.

När bönemannen så började dra fram det ena exemplet efter det andra om hur duktig smens Emil var, så började husbondfolket att dra öronen åt sig. Kanske var gubben ute i friareärenden och hitskickad från smens. Då var det bäst att vara trakterlig. Och så tog mor i huset fram brännvin och kaffe med alla de sorters bröd, varvid munlädret löstes ytterligare både hos bönemannen och husets folk.

Det var mycket, som skulle avhandlas. Dottern Elna fick sålunda tillfälle att rodna flera gånger, där hon stod på pass bakom dörren och lyssnade på, hur föräldrarna resonerade med bönemannen om det tillämnade giftermålet. Kanske undrade hon över, varför hon inte själv fick ha ett ord med i laget.

– Ja, säg till smens Emil, att han är välkommen hit, och han får det som han vill ha det, sade fadern till sist, och då var saken alltså avgjord. Dottern fick tycka, vad hon ville. Det var i alla fall föräldrarna, som bestämde, så det var lika bra att tuga.

Men det kunde dock ibland hända, att de inte bestämde allt. Det fanns mäktiga präster också på den tiden, och de ville gärna ha ett ord med i laget vid sådana här tillfällen. När därför de unga tu kom till prästgården för att "ta utlysning", så kunde det hända, att den gamle, på ytan litet barske, men likväl så faderlige och vänlige prosten sade ungefär följande:

– Ja, se jag tycker då inte riktigt om detta partiet. Du Elna har ju alltid tyckt om Johan i Nordgården, så du skall allt ta honom, tycker jag. Och du Emil, du kan väl hålla dig till din första kärlek, Selma i Slätta, så tycker jag, att det passar bättre.

Det blev också i många fall så, som prosten ville ha det. Han kände sina församlingsbor utan och innan, och kanske hade han skäl för sina ändringar i kärlekshandeln. Föräldrarna fick böja sig för hans vilja. Den mäktige prosten vågade man inte säga emot.

Beträffande bönemannen, så skötte denne naturligtvis inte sitt uppdrag bara för nöjes skull. Det var en självskriven sak, att han skulle vara med på alla de bröllop, som han lyckades ordna till. Dessutom skulle han ha ett par yllestrumpor eller något liknande för sitt besvär. Var bönemannen en kvinna, så fick denna sin mödas lön i form av ostar eller annat matnyttigt, allt efter som det fanns tillgång i gårdarna.

Från flera håll berättas historier om hur bönemannen ibland kunde vara ganska finurlig av sig, då han t.ex. lyckades gifta ihop folk, som inte alls passade för varandra. Det blev olyckliga äktenskap på så sätt, vilket inte var så ovanligt förr i tiden.

Nu är det för länge sedan bortlagt att anlita böneman i friareärende. Ungdomen är inte längre så blyga av sig, inte ens på rena landsbygden, att de behöver någon hjälp med dylika ting. Men likväl tycks det, som om de olyckliga äktenskapen skulle ha blivit flera än förr.